

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัย

ในอดีตประชากรชาวไทยในชุมชนต่างๆ ไป ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการผลิตส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ ที่ดินทำกินส่วนใหญ่ได้มาด้วยการบุกเบิกพื้นที่ป่าและสืบทอดเป็นมรดก โดยมีการยอมรับสิทธิการใช้ของกันและกันตามประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน (เสนห์, 2536) ซึ่งชาวบ้านในแต่ละชุมชนนั้นจำเป็นต้องดูแลรักษาระบบนิเวศลุ่มน้ำและทรัพยากรป่าไม้ให้คงความสมดุล เพราะแต่ละชุมชนล้วนแล้วแต่ต้องพึ่งพาธรรมชาติและอาศัยอยู่บนฐานทางการเกษตรเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้เองทำให้แต่ละชุมชนนั้นมีแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นแตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม แต่มีเป้าหมายที่เหมือนกัน คือความมั่นคง ยั่งยืนของชุมชนและระบบนิเวศ จะเห็นได้ว่าการจัดการทรัพยากรของชาวบ้านในอดีตนั้นเป็นไปอย่างสอดคล้องและสัมพันธ์กับระบบนิเวศการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ควบคู่ไปกับการรักษา (อานันท์, 2543) ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ความรู้ในการจัดการ รวมไปถึงความเชื่อที่ผ่านการเรียนรู้ระบบนิเวศอย่างเป็นระบบ การดำรงชีวิตในอดีตนั้นเป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่ซับซ้อน การใช้ประโยชน์จากป่าจึงเป็นการใช้แต่พอเพียงในครอบครัวและหมู่บ้าน โดยมีความเชื่อเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นกลไกที่สำคัญในการรักษาป่าไม้

ในอดีตชุมชนแถบภาคเหนือนั้นมีการติดต่อกับภายนอกน้อยมาก ส่วนใหญ่จะพึ่งพาทรัพยากรภายในแทบทั้งสิ้น จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2500 เริ่มเกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน โดยการเข้ามาของหน่วยงานราชการและเหล่านายทุนผู้หวังผลประโยชน์ เช่นในระยะที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยการทำโรงบ่มใบยาสูบในแถบภาคเหนือตอนบน ซึ่งในการทำโรงบ่มใบยาสูบนี้จำเป็นต้องใช้ไม้จำนวนมากเพื่อทำฟืน ใช้เป็นเชื้อเพลิง ทำให้มีการตัดไม้เพื่อทำเชื้อเพลิงเพิ่มมากขึ้นส่งผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย ลดลงอย่างเห็นได้ชัดและได้ส่งผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสภาพนิเวศป่าในหมู่บ้านมากขึ้น (คำธร, 2544) พื้นที่ป่าที่ชาวบ้านรักษากันมานานถูกหมายปองจากรัฐบาลและนายทุน ในเป้าหมายที่ไม่ต่างกันมากนัก นายทุนต้องการสัมปทานเนื้อไม้เพื่อสร้างผลกำไรให้ตนเองให้ได้มากที่สุด ในขณะที่รัฐต้องการประกาศให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตป่าของรัฐและถ้าหากมีการสัมปทานทำไม้เงินส่วนหนึ่งก็น่าจะเข้ารัฐด้วย นอกจากนั้นการขยายอำนาจของรัฐในการจัดการป่าเพื่อการอนุรักษ์

และใช้ประโยชน์ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเอื้อต่อธุรกิจเอกชนที่อยู่นอกเขตป่า รัฐเข้มงวดต่อการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านที่มีถิ่นฐานอยู่ในเขตป่า รัฐพยายามยึดทรัพยากรจากชาวบ้าน โดยอ้างว่าเพื่อการอนุรักษ์และไม่ยอมรับสิทธิการใช้ป่าตามประเพณีของชาวบ้าน (อานันท์, 2543)

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 มาจนถึงฉบับที่ 7 รัฐบาลมุ่งเน้นการพัฒนาภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม โดยมองข้ามเศรษฐกิจการยังชีพของชาวบ้านซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ จะเห็นได้จากการที่รัฐบาลสนับสนุนการทำสัมปทานไม้ในป่าและการทำสวนไม้โตเร็วเชิงพาณิชย์ ในขณะที่ละเลยการพัฒนาศักยภาพด้านการเกษตรแบบยังชีพของชาวบ้าน นอกจากนี้รัฐมิได้สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้เกิดการพัฒนาคัดอุตสาหกรรม ละเลยการพัฒนาภาคเกษตรกรรม ทำให้ชาวบ้านยากจนลงและสูญเสียทรัพยากรให้ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นตลอดเวลา (ฉลาดชายและคณะ, 2536) ทั้งนี้เป็นเพราะการที่รัฐอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรตามกฎหมายและทำการผูกขาดการจัดการทรัพยากรไว้แต่เพียงองค์กรของรัฐเพียงฝ่ายเดียวในลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจ ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกฎหมายของรัฐกับจารีตประเพณีและสิทธิของชุมชน นอกจากนี้การจัดการทรัพยากรในลักษณะรวมศูนย์ยังเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับผู้มีอิทธิพลและภาคธุรกิจ อุตสาหกรรมมากกว่าตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง นโยบายและแนวทางในการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐที่ผ่านมามีขัดกับความเป็นจริงและสิทธิของชุมชน นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ และการต่อต้านกฎหมายและนโยบายของรัฐซึ่งชาวบ้านมองว่าไม่เป็นธรรม

ความล้มเหลวในการจัดการทรัพยากรและนโยบายของรัฐในการรวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรดังกล่าวข้างต้น พร้อมกับกระแสที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรมีมากขึ้น ทำให้รัฐต้องปรับนโยบายใหม่ โดยเปลี่ยนจากการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์อำนาจมาเป็นกระจายอำนาจให้กับชุมชนท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันกระแสในเรื่องของการมีส่วนร่วมในระดับนานาชาติและในประเทศเริ่มมีมากขึ้น นอกจากนั้นยังเกิดการรวมพลังชุมชน เพื่อต่อสู้อำนาจจากรัฐในการดูแลป่าของตนเอง เช่น กรณีของป่าทุ่งยาว จังหวัดลำพูน กดดันให้รัฐจกต้องให้การสนับสนุนให้ชุมชนจัดการทรัพยากรของตนเองและคืนอำนาจในการจัดการทรัพยากรให้แก่ประชาชนและชุมชนท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะที่เรียกว่า “ป่าชุมชน” ซึ่งเน้นในเรื่องของการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ทุกๆหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ ในประเทศไทยการปรับเปลี่ยนแนวความคิดดังกล่าว โดยมีชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหว นำไปสู่การร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน ซึ่งถูกร่างขึ้นมานบนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจจากชาวบ้านในพื้นที่ป่า

ชุมชนมากมายหลายแห่ง (สมศักดิ์, 2543) เป็นการริเริ่มเอาวิถีชีวิต จารีตและแนวทางปฏิบัติของชาวบ้านมาเป็นฐานในการกำหนดตัวบทกฎหมาย ที่มีความสอดคล้องกับความเป็นจริงทางชุมชนและสังคม พระราชบัญญัติป่าชุมชน กำหนดว่าข้อบังคับในการจัดการป่าชุมชนต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของชุมชน โดยได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกข้างมากของชุมชน โอกาสที่ป่าชุมชนจะยั่งยืนจึงสูง เพราะผ่านความเห็นชอบของชุมชน ริเริ่มโดยชุมชน จากการศึกษาขององค์กรสากลที่เรียกว่า International Union for Conservation of Nature (IUCN) (สมศักดิ์, 2543) พบว่าโครงการใดก็ตามที่ริเริ่มโดยชุมชน โครงการนั้นมีโอกาสยั่งยืนสูงกว่าโครงการที่คนภายนอกหยิบยื่นให้หรือบังคับให้ทำ ทำนองเดียวกัน World Wide Fund for Nature (WWF) ยังแนะนำไว้ว่าการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดขณะนี้ คือการใช้การจัดการที่ประชาชนมีส่วนร่วม (collaborative forest management) ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดในการดูแลรักษาป่าของชาวบ้านทุ่งยาว อ.เมือง จ.ลำพูน ที่เห็นหน้าที่ดูแลรักษาป่าเป็นหน้าที่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่กับป่า และได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจากป่าซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงต้นไม้เท่านั้น แต่ยังได้อาหาร ยา รักษาโรค และอื่นๆ นอกจากนั้นยังเป็นการทำให้ป่าอยู่ช่วยรักษาน้ำซับหรือแหล่งต้นน้ำให้มีอยู่ตลอดไป ดังนั้นการดูแลรักษาป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนนั้นจึงน่าจะเกิดจากความร่วมมือกันของชาวบ้านในการดูแลรักษาป่าไม้ (อัจฉรา, 2543)

จากการที่ชาวบ้านร่วมกันผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชนขึ้นเพื่อเรียกร้องอำนาจในการจัดการทรัพยากรโดยคนในท้องถิ่นนั้น ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวบ้านในลักษณะของ “เครือข่าย” ซึ่งเป็นการประสานงานบุคคลหรือกลุ่มองค์กรทั้งที่มีอยู่ในชุมชนกับภายนอกชุมชน ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวบ้านในลักษณะเครือข่ายได้ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านจากหนึ่งชุมชนเป็นหลายชุมชน กลายเป็นเครื่องมืออันทรงพลังอย่างหนึ่งของชุมชนในการสร้างอำนาจการต่อรองให้กับชุมชน โดยมีการประสานความร่วมมือกันในรูปของ “คณะทำงานป่าชุมชน” ตัวอย่างของความร่วมมือในลักษณะของเครือข่ายดังกล่าวนี้มีอยู่มากมายในชุมชนภาคเหนือ เช่น เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง เครือข่ายชาวบ้านรักษาป่าลุ่มน้ำขาน เครือข่ายรักษาป่าลุ่มน้ำแม่ทา เป็นต้น (อัจฉรา, 2543) ซึ่งวัตถุประสงค์หลักในการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายนั้นก็เพื่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนและร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในการดูแลรักษาทรัพยากรของคนในชุมชน

ได้มีการสำรวจเครือข่ายป่าชุมชนในเขตภาคเหนือตอนบนพบว่า มีเครือข่ายป่าชุมชนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นจำนวนมาก ตัวอย่าง เช่น การดูแลรักษาป่าของชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นต้น โดยมีลักษณะของการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายแบบดั้งเดิมที่ชาวบ้านจัดการกันเอง กล่าวคือลักษณะของการจัดการป่านั้นเป็นการจัดการโดยชุมชนเอง ไม่มีหน่วยงานภาย

นอกเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยส่วนใหญ่กระจายอยู่ตามลุ่มน้ำสายสำคัญต่างๆในเขตภาคเหนือตอนบน อัจฉรา (2543) นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายที่เกิดจากการส่งเสริมขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆอีกมาก ตัวอย่างเช่น เครือข่ายการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ป่าของกลุ่มฮักเมื่อง่านหรือ เครือข่ายชุมชนในเขตป่ากันชนตะวันออก ที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) เป็นต้น อย่างไรก็ตามจากการค้นคว้าแล้วพบว่า เครือข่ายป่าชุมชนที่เกิดจากการส่งเสริมจากรัฐบาลนั้นมีอยู่น้อยมาก (อานันท์และคณะ, 2543)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการพัฒนาเครือข่ายที่เกิดจากการส่งเสริมของภาครัฐ โดยได้ทำการศึกษาเครือข่ายป่าชุมชนของตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ด้วยเหตุผลที่ว่าจัดการป่าชุมชนของบ้านหนองฝิ่ง ตำบลทากาศ นั้นเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนกับหน่วยงานของรัฐซึ่งได้แก่สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน โดยคำถามในการวิจัยครั้งนี้เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน:กรณีศึกษาบ้านหนองฝิ่ง หมู่ 11 ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน” โดยมีคุณสุรินทร์ สุริยวงศ์ เจ้าพนักงานป่าไม้กึ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จ.ลำพูน เป็นหัวหน้าโครงการสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค) ระหว่างการดำเนินการวิจัยนี้พบว่าในช่วงที่ชาวบ้านหนองฝิ่งได้สร้างกฎระเบียบในการรักษาป่าและได้ปฏิบัติ ตามกฎอย่างเคร่งครัดมาเป็นระยะเวลาประมาณหนึ่งปีแล้ว อย่างไรก็ตามในขณะที่ชาวบ้านหนองฝิ่งต่างช่วยกันดูแลรักษาป่า โดยปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ได้ร่วมกันตั้งขึ้นมาอย่างเคร่งครัด จะเห็นได้จากการที่ไม่มีชาวบ้านคนใดในชุมชนบ้านหนองฝิ่งลักลอบตัดไม้เลย แต่ปัญหาการลักลอบตัดไม้ก็ยังคงมีอยู่ ภายหลังจากสืบทราบว่ามีชาวบ้านจากหมู่บ้านข้างเคียงเข้ามาลักลอบตัดไม้ในชุมชนบ้านหนองฝิ่ง (สุรินทร์, 2543) ชาวบ้านได้ระดมความคิดเห็นในการแก้ปัญหา โดยคิดว่าถ้าได้รับความร่วมมือในการดูแลรักษาป่าจากหมู่บ้านข้างเคียงที่มีพื้นที่ป่าติดต่อกันเป็นผืนเดียวกันน่าจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ดังนั้นชาวบ้านและผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเพื่อหาแนวทางพัฒนาความร่วมมือในการดูแลรักษาป่าในลักษณะของเครือข่ายป่าชุมชนในตำบลทากาศ ด้วยคาดว่าจะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้และพัฒนาไปสู่การจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จและยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเงื่อนไข/ปัจจัยในการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนของตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
2. เพื่อพัฒนากลไกการจัดการเครือข่ายป่าชุมชนของตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

1.3 คำถามหลักของการวิจัย

เงื่อนไข/ปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการพัฒนาระบบเครือข่ายป่าชุมชนของชุมชนทากาศ และกลไกการจัดการเครือข่ายป่าชุมชนของตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูนนั้นเป็นอย่างไร และพัฒนาได้อย่างไร

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. ผลเชิงวิจัย

ได้ทราบถึงเงื่อนไข / ปัจจัย ในการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนของตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน และกลไกการจัดการเครือข่ายป่าชุมชน เป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากร

2. ผลเชิงพัฒนา : เกิดกลไกการจัดการป่าชุมชน ได้แก่

- 2.1 เกิดเครือข่ายป่าชุมชน โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นคณะทำงาน
- 2.2 กฎ กติกา/ข้อตกลงในการดูแลรักษาป่า
- 2.3 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเช่น อบต. สำนักงานป่าไม้ องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น
- 2.4 กลุ่มเยาวชนและกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเกิดจิตสำนึกและร่วมจัดการป่าชุมชน
- 2.5 สามารถพัฒนาความสามารถในการทำวิจัยให้ชาวบ้านสามารถเป็นนักวิจัยได้

1.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

ประมาณ 15 เดือน ตั้งแต่เดือนกันยายน 2543 ถึง เดือนพฤศจิกายน 2544

1.6 กรอบความคิดของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเครือข่ายป้าชุมชน โดยมีคำถามในการวิจัยว่า เงื่อนไข/ปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายป้าชุมชน และกลไกการจัดการเครือข่ายป้าชุมชนนั้นเป็นอย่างไรและจะพัฒนาได้อย่างไร ดังนั้นเพื่อที่จะตอบคำถามที่กล่าวมาข้างต้นจำเป็นต้องอาศัยฐานคิดที่สำคัญๆ ดังนี้

แนวคิดที่ 1 ป้าชุมชน ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ความคิดนี้ในความหมายที่เสนห์และคณะ (2536) ได้อธิบายไว้ว่า การจัดการป้าชุมชนนั้นสามารถมองได้หลายประเด็น ในประเด็นแรก เป็นการจัดการป้าชุมชนในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการจัดการทรัพยากรให้มีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้น ประเด็นที่สองเป็นการมองป้าชุมชนจากมิติทางด้านวัฒนธรรม โดยมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ประเด็นที่สาม เป็นการมองป้าชุมชนในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรซึ่งตั้งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้ และมีระบบการจัดการโดยชุมชน และในประเด็นสุดท้าย เป็นการมองป้าชุมชนในฐานะเป็นขบวนการทางสังคมเป็นการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ปกป้องทรัพย์สินส่วนร่วมของชุมชน จากการรุกรานของคนภายนอก ดังนั้นแนวคิดเรื่องป้าชุมชนจึงสามารถอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนกับป่าและสิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยคนในชุมชนเอง

แนวคิดที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วม ในการศึกษาค้นคว้าในความหมายที่ Pearse and Stiefel (1980) อ้างโดย สุวรรณมา (2543) ได้เสนอไว้ว่า การทำงานใดๆจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องเกิดจากความร่วมมือกันของประชาชนและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ถ้าสามารถปลูกจิตสำนึกประชาชนให้ตระหนักและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆได้ ความสำเร็จก็จะเป็นไปได้มากขึ้น เพราะประชาชนควรมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนร่วมกันคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อร่วมกันปฏิบัติต่อไป ดังนั้นแนวความคิดเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมนี้สามารถอธิบายการประสานความร่วมมือกันขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ แบบมีส่วนร่วมทั้งนี้เพื่อให้การจัดการทรัพยากรป่าไม้เกิดความยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้ยังใช้ฐานคิดในทัศนะของ อุทัย (2543) ที่กล่าวว่ากระบวนการมีส่วนร่วมนั้น เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่มีปัญหาร่วมกันหรือมีความสนใจอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน โดยเริ่มจากการวางแผนงานร่วมกัน การลงมือปฏิบัติตามแผน การสังเกตวิธีการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติ (การสรุป บทเรียน) การทำงานเป็นระยะๆ เพื่อที่จะร่วมกันวางแผนงานใหม่ ทั้งนี้ความรู้ ความเข้าใจที่เรียนรู้จากกิจ-

กรรมที่เกิดขึ้นก่อนจะถูกใช้เป็นบทเรียนในการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการปฏิบัติของกิจกรรมถัดไป ดังนั้นในแต่ละขั้นตอนนั้นต้องเกิดจากการร่วมมือกันของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

แนวคิดที่ 3 เครื่องช่วยป่าชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้ความคิดในความหมายที่ Veer (1995) อ้างโดย เพิ่มศักดิ์ (2543) ได้อธิบายถึงการสร้างเครือข่ายว่าจะต้องประกอบไปด้วย การมีกลุ่มหรือบุคคลที่สามารถทำหน้าที่กระตุ้นหรือทำให้เครือข่ายงานดำเนินไปได้ ต้องทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน ต้องมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างใกล้ชิด และจะต้องมีความสนใจร่วมกัน ทำนองเดียวกับแนวความคิดของเครือข่ายการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกลุ่มฮักเมืองน่าน ซึ่งได้อธิบายไว้ว่าการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่เป็นแบบคนกับคน และได้อาศัยคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแกนในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่าง คน ธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ กิจกรรมการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดภายในกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และในรูปของ “สิทธิร่วม” นั้นเป็นสิ่งสำคัญ (วิมลลักษณ์, 2542) ความคิดดังกล่าวคาดว่าจะช่วยให้สามารถตั้งประเด็นคำถามและอธิบายได้ว่า กลไกการจัดการเครือข่ายป่าชุมชนนั้นเป็นอย่างไร

แนวความคิดที่ 4 เรื่องการเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชน (empowerment) ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้แนวความคิดในความหมายของ ปารีชาติ และคณะ(2542) ที่กล่าวว่า การเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชน หมายถึง การเสริมสร้างให้ชุมชนมีพลังความสามารถที่จะดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ด้วยความคิดริเริ่มของตนเอง การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้เป็นทั้งกระบวนการและเป้าหมายการทำงาน ที่จะต้องมีอยู่อย่างต่อเนื่องและถือว่าเป็นหัวใจในการทำงานร่วมกับชุมชนในทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ซึ่งมีใช้กิจกรรมที่นักพัฒนาต้องการรู้จักชุมชน เป็นฝ่ายศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น การศึกษาชุมชนยังเป็นไปเพื่อให้ชุมชนมีการศึกษาและวิเคราะห์ตนเอง ซึ่งนำไปสู่การหาทางเลือก ในการจัดการในลักษณะของการวางแผน วางโครงการ ลงมือปฏิบัติงาน มีการติดตามและประเมินผลการทำงาน

แนวคิดทั้งสี่ประการนี้คาดว่าจะจะเป็นเครื่องมือช่วยตอบคำถามวิจัยและเชื่อมโยงประเด็นต่างๆ ในการวิจัยให้สามารถอธิบายถึงการพัฒนาศูนย์ป่าชุมชนได้ โดยแนวคิดแรกจะช่วยให้มองเห็นบริบทต่างๆของการจัดการป่าชุมชน ในขณะที่แนวคิดที่สองจะช่วยให้สามารถอธิบายถึงแนวทางการทำงานร่วมกันของชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนใน

อนาคต แนวคิดที่สามนี้จะช่วยอธิบายถึงกลไกการจัดการเครือข่ายป่าชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและแนวคิดที่สี่จะช่วยอธิบายถึงกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างพลังให้ชุมชนสามารถดำเนินการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้เอง

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่ม หรือหลายๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการดำเนินงานเป็นของตัวเอง บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานกันอย่างมีระยะเวลาพอสมควร อาจจะได้ไม่มีกิจกรรมทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็วางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือเพื่อช่วยแก้ปัญหาสามารถบอกไปได้โดยผ่านเครือข่ายนั้น

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนการกระทำหรือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน อันส่งผลถึงความต่อเนื่องหรือการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีองค์ประกอบในเรื่องของการวางแผนการดำเนินกิจกรรม การวิเคราะห์ การสรุป และการประมวลผล

ป่าชุมชนของตำบลทากาศ หมายถึง การจัดการป่าชุมชนที่ครอบคลุมพื้นที่จำนวน 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองผึ้ง บ้านพะยัคฆ์ บ้านป่าเลา บ้านท้องฝาย บ้านแม่จนาคน บ้านคอยแซ่และบ้านหนองบัว ตำบลทากาศ อ.แม่ทา จ.ลำพูน

ปัจจัย หมายถึง องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการพัฒนাপ่าชุมชน และพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนในตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

เงื่อนไข หมายถึง องค์ประกอบจำเป็นที่ทำให้เกิดการพัฒนাপ่าชุมชน และพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนในตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน